

УДК 373.091/3/.5(477)

DOI: 10.31376/2410-0897-2026-1-60-80-88

ДЕМОКРАТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Гордієнко Тетяна Володимирівна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
e-mail: hordienkotana@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-4662-1895

Філоненко Олена Станіславівна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
e-mail: olenafilonenko6@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-1036-2158

У статті проаналізовано демократичні основи організації освітнього простору Нової української школи як важливу умову реалізації сучасної освітньої реформи в Україні. Розкрито сутність поняття демократичного освітнього простору та обґрунтовано його значення для забезпечення рівних можливостей, поваги до прав дитини й формування громадянських компетентностей учнів. Окреслено наукові підходи вітчизняних і зарубіжних дослідників до проблеми демократизації освіти. Основну увагу зосереджено на характеристиці ключових принципів демократичного освітнього простору НУШ, зокрема дитиноцентризмі, педагогіці партнерства, інклюзивності, прозорості й відкритості, а також формуванні активної громадянської позиції учнів. Висвітлено практичні інструменти реалізації демократичних принципів у шкільному середовищі, зокрема учнівське самоврядування, проектне навчання, інтерактивні методи та формувальне оцінювання. Зроблено висновок, що демократична організація освітнього простору сприяє створенню безпечного, відкритого та розвивального середовища, орієнтованого на гармонійний розвиток особистості та підготовку учнів до активного громадянського життя.

Ключові слова: демократичний освітній простір, Нова українська школа, дитиноцентризм, педагогіка партнерства, інклюзивність, громадянська компетентність, учнівське самоврядування, демократичні цінності.

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку української освіти відбувається в умовах масштабних змін, пов'язаних із реформуванням системи загальної середньої освіти та реалізацією ідей Нової української школи. Вагомим викликом цієї реформи є необхідність переосмислення традиційних підходів до організації освітнього простору та його наповнення демократичними цінностями, орієнтованими на повагу до прав дитини, рівність можливостей, партнерську взаємодію та активну участь усіх суб'єктів освітнього процесу. У нормативних і програмних документах НУШ демократизація освіти визнана як стратегічний пріоритет, проте в освітній практиці її впровадження часто має епізодичний характер і обмежується окремими формами чи заходами, які не формують цілісної системи.

Отже, окреслена проблема зумовлює не лише практичну, а й наукову проблему, оскільки демократичний освітній простір потребує ґрунтовного теоретичного осмислення як системного феномена, а не сукупності розрізнених ініціатив або педагогічних практик. Відсутність цілісного підходу до організації демократичного освітнього середовища знижує ефективність реалізації ідей Нової української школи та ускладнює їх впровадження в щоденну діяльність закладів загальної середньої освіти.

В умовах суспільних змін, воєнних викликів і зростання соціальної напруги школа дедалі частіше стикається з потребою бути не лише інституцією передачі знань, а й безпечним демократичним простором для розвитку особистості, формування громадянської свідомості та соціальної відповідальності учнів. Водночас у практиці закладів загальної середньої освіти простежуються суперечності між проголошеними демократичними принципами НУШ і збереженням елементів авторитарного управління, недостатнім розвитком педагогіки партнерства, обмеженою участю учнів і батьків у процесах ухвалення рішень, а також складнощами реалізації інклюзивних практик.

Особливої актуальності набуває проблема відсутності чіткого науково обґрунтованого розуміння принципів демократичного освітнього простору Нової української школи як цілісної системи, що поєднує ціннісний, організаційний та діяльнісний компоненти. Недостатньо узагальненими залишаються і практичні інструменти реалізації демократичних принципів у щоденній діяльності школи, що ускладнює підготовку педагогів до їх ефективного впровадження. У зв'язку з цим актуалізується потреба в теоретичному аналізі демократичних основ організації освітнього простору НУШ, узагальненні його провідних принципів та визначенні ефективних механізмів їх реалізації в сучасному закладі загальної середньої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття демократії нині є одним із ключових напрямів сучасної педагогіки та освітньої політики. Одним із засновників ідей демократичної освіти є Дж. Дьюї, довівши, що школа має бути моделлю демократичного суспільства. Серед вітчизняних науковців варто відзначити внесок багатьох дослідників: І. Бех, І. Зязюн, В. Кремень розробляли філософсько-педагогічні

основи гуманістичної та демократичної освіти; О. Пометун досліджує громадянську освіту та демократичні цінності в школі; Л. Гриневич активно впроваджує ідеї демократизації в концепцію НУШ; В. Лях є координаторкою програми «Демократична школа» та досліджує шкільне середовище і розвиток громадянських компетентностей [7; 9; 12].

Проблеми демократизації освітнього простору та впровадження демократичних принципів в освіті розкрито в низці наукових праць українських і зарубіжних дослідників. Зокрема, у колективній праці «Демократизація освітнього простору: досвід університетів України» демократичні цінності розглядаються як основа розвитку сучасної освіти та професійної культури педагога. Політико-культурний вимір демократичних принципів в освітньому процесі ґрунтовно проаналізовано Г. Куц, яка наголошує на зв'язку освіти з формуванням громадянського суспільства. Теоретичні підходи до розуміння сутності освітнього простору як складного багатовимірного явища представлено в дослідженні Р. Павелківа, де освітній простір трактується як інтеграція навчальних, виховних, соціальних та управлінських компонентів [3; 6; 10].

Окрему групу досліджень становлять праці, присвячені громадянському та інклюзивному складникам демократичного освітнього простору. Так, Т. Ладиченко обґрунтовує значення формування громадянської компетентності школярів як результат демократично організованого освітнього процесу [7]. Питання інклюзивності як умови реалізації рівних прав на освіту розкрито в роботах А. Колупаєвої та О. Таранченко, а також у наукових публікаціях, присвячених організації освітнього простору Нової української школи [4]. Концептуальні засади НУШ, викладені у відповідних програмних документах і працях Н. Бібік та О. Савченко, визначають дитиноцентризм, педагогіку партнерства й демократичне врядування як ключові орієнтири освітньої діяльності [2; 14]. Незважаючи на значну кількість наукових публікацій, проблема демократичного освітнього простору Нової української школи залишається недостатньо систематизованою, зокрема в аспекті визначення його принципів як цілісної педагогічної системи та практичних механізмів їх реалізації.

Метою статті є теоретичне обґрунтування демократичних основ організації освітнього простору Нової української школи, визначення та характеристика ключових принципів демократичного освітнього середовища, а також аналіз основних інструментів їх практичної реалізації в сучасному закладі загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу. Концепція Нової української школи ґрунтується на демократичних цінностях, як-от партнерство, дитиноцентризм, рівність, прозорість, і щоб показати, що ці цінності не абстрактні, а конкретизуються в механізмах організації освітнього процесу, уважаємо за доцільне дослідити принципи демократичного освітнього простору Нової української школи. На відміну від традиційної моделі організації освітнього простору, що ґрунтується на домінуванні вчителя та переважно репродуктивних формах навчання, демократична модель Нової української школи передбачає активну участь учнів у плануванні та реалізації освітнього процесу, розвиток суб'єктності дитини та партнерський характер взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу. У цьому контексті принципи демократичного освітнього простору доцільно розглядати не ізольовано, а як взаємопов'язані орієнтири, що визначають ціннісні засади, організацію освітнього процесу та характер педагогічної взаємодії в школі нового типу [9].

Принципи демократичного освітнього простору Нової української школи науковці визначають як основоположні ідеї, норми та правила організації освітнього процесу, що забезпечують рівність, справедливість, партнерську взаємодію та активну участь усіх учасників освітнього процесу. Вони визначають характер взаємин між учнями, учителями, батьками та громадою, сприяють формуванню середовища довіри, свободи думки, відповідальності й дотримання прав людини [6, с. 50].

Принципи демократичного освітнього простору Нової української школи ми розглядаємо як фундаментальні орієнтири, що визначають засади функціонування школи нового типу, у якій дитина навчається в умовах свободи вибору, рівності можливостей і усвідомленої відповідальності. Відповідно, до основних принципів демократичного освітнього простору НУШ відносимо:

1. *Дитиноцентризм* – це філософсько-педагогічний принцип, який передбачає визнання дитини суб'єктом навчання і виховання, урахування її потреб, можливостей, інтересів і створення умов для розвитку як цілісної особистості.

На відміну від традиційної моделі взаємодії «вчитель – учень – батьки», що має переважно вертикальний характер, педагогіка партнерства в Новій українській школі ґрунтується на горизонтальних зв'язках, взаємній відповідальності та спільному ухваленні рішень, що є ознакою демократичного освітнього простору. Принцип дитиноцентризму є ключовим принципом Нової української школи, який передбачає, що в центрі освітнього процесу знаходиться дитина з її потребами, інтересами, здібностями, цінностями та правами. Його суть полягає в тому, що школа працює не заради знань як абстрактної мети, а заради розвитку гармонійної, щасливої, творчої особистості, здатної реалізувати свій потенціал у суспільстві.

Принцип дитиноцентризму має глибоке коріння в педагогіці та філософії освіти. Його по-різному трактували як класики, так і сучасні українські науковці. Я. А. Коменський вважав, що освіта має пристосовуватися до природи дитини, навчання має бути природовідповідним і гуманним, а дитина –

активним учасником процесу пізнання. Засновницею методики самостійного розвитку дитини в спеціально організованому просторі, де вчитель виступає спостерігачем і помічником у розкритті потенціалу учня, є М. Монтессорі. В. Сухомлинського вважають одним із головних провідників дитиноцентризму в українській педагогіці, він підкреслював, що дитина повинна бути щасливою в процесі навчання, а вчитель має враховувати індивідуальність кожного учня. О. Савченко розвивала ідеї дитиноцентризму у своїй дидактиці початкової школи, наголошує на індивідуалізації та гуманізації навчального процесу. Н. Бібік у контексті НУШ визначає дитиноцентризм як орієнтацію на потреби та інтереси учнів та розвиток їхніх ключових компетентностей. Отже, у працях класиків гуманістичної педагогіки (Я. А. Коменський, М. Монтессорі, В. Сухомлинський) дитиноцентризм розглядається передусім як морально-етичний і філософський принцип виховання, тоді як у сучасних дослідженнях українських науковців (Н. Бібік, О. Савченко) він набуває чітко вираженого організаційно-педагогічного та компетентнісного виміру, що відповідає завданням Нової української школи [2; 14].

Переконані, що дитиноцентризм є серцевиною НУШ, бо без нього неможливо реалізувати ключову мету: виховання успішної, щасливої та компетентної особистості, здатної творити своє життя і життя країни. У НУШ освітній процес орієнтується не на вчителя чи програму, а на дитину з її потребами, здібностями та інтересами, це змінює логіку школи, коли не дитина підлаштовується під школу, а школа створює умови для дитини. Дитиноцентризм дає змогу будувати особистісно орієнтовану траєкторію навчання, враховувати темп і стиль пізнання, що є особливо важливим в умовах інклюзивного навчання. Мета НУШ – не лише дати знання, а й сформувати компетентності для життя у XXI ст., як-от критичне мислення, креативність, співпраця, комунікація, і саме дитиноцентричний підхід дає змогу цього досягти.

Важливо, що принцип дитиноцентризму сприяє вихованню демократичних цінностей, коли дитина відчуває, що її голос має значення, що вона є учасником ухвалення рішень, зокрема через учнівське самоврядування або участь у проектах. Це формує відповідального громадянина демократичного суспільства. Таким чином, дитиноцентризм у контексті Нової української школи виконує системоутворювальну функцію, оскільки визначає логіку побудови освітнього простору, зміст педагогічної взаємодії та характер освітніх результатів. Саме цей принцип інтегрує інші демократичні засади – партнерство, інклюзивність і формування активної громадянської позиції – у єдину модель освітнього середовища.

2. Партнерство між учасниками освітнього процесу – учителі, батьки та учні є рівноправними учасниками освітнього процесу.

Педагогіка партнерства ґрунтується на ідеї взаємодії та співпраці між усіма учасниками освітнього процесу. Учні, батьки й педагоги, об'єднані спільними цілями та завданнями, виступають добровільними й зацікавленими односторонніми, рівноправними суб'єктами освітньої діяльності, які спільно несуть відповідальність за її результати. За таких умов заклад освіти має ініціювати нову, глибшу залученість родини до побудови індивідуальної освітньої траєкторії учня / учениці.

Визначальними принципами педагогічного партнерства є:

- повага до особистості;
- доброзичливість і позитивне ставлення;
- довіра як основа партнерських відносин;
- діалог – взаємодія – взаємоповага;
- розподілене лідерство, що передбачає проактивність, свободу вибору та відповідальність за прийняті рішення, горизонтальність зв'язків;
- соціальне партнерство, яке базується на рівності сторін, добровільності взятих зобов'язань і неухильному дотриманні досягнутих домовленостей.

Педагогічне партнерство як чітко визначена система відносин усіх учасників освітнього процесу (учнів, батьків, учителів, керівників), покликана забезпечувати реалізацію таких позицій:

- на рівні сім'ї: передбачає створення стимулювальної духовної та морально-психологічної атмосфери, узгодження зусиль родини й закладу освіти, а також оволодіння батьками необхідними психолого-педагогічними знаннями;
- на рівні діяльності педагога: партнерство спрямоване на стимулювання до творчого пошуку, уміння виявляти проблеми та знаходити шляхи їх розв'язання; утвердження пріоритету співпраці й співтворчості; модернізація форм і методів навчання та виховання;
- на рівні діяльності адміністрації закладів освіти: охоплює добір педагогічних кадрів відповідного професійного рівня, здатних сприяти всебічному розвитку учнів / учениць; створення умов для безперервного професійного зростання вчителів; визначення стратегії співпраці з усіма суб'єктами освітнього процесу, формування позитивного іміджу закладу освіти, його авторитету серед батьків і здобувачів освіти.

Система конструктивної взаємодії має багатовекторний характер, оскільки:

- орієнтує педагогічний колектив на саморозвиток і самовдосконалення з урахуванням позиції батьків щодо якості освітнього процесу;

- заохочує педагогів дбати про позитивний імідж і авторитет закладу освіти серед інших освітніх установ;
- стимулює впровадження інноваційних освітніх програм і сучасних підходів до організації освітнього процесу;

- утверджує батьків як рівноправних учасників освітнього процесу та сприяє усвідомленню їхньої реальної ролі в ньому.

Для побудови ефективної моделі партнерської взаємодії в класі вчителю необхідно: усвідомлювати, що готовність учасників освітнього процесу до конструктивної співпраці формується поступово, тому важливо проявляти терпіння й послідовність у налагодженні партнерських відносин як з учнями, так і з їхніми батьками, зважаючи на індивідуальні можливості та бажання кожного; досліджувати інтереси й потреби всіх учасників освітнього процесу та на цій основі здійснювати стратегічне планування розвитку освітнього середовища; оволодівати навичками ділового спілкування, що ґрунтується на взаємній повазі, урахуванні позицій і думок співрозмовників; підтримувати власний ресурсний стан, знаходити внутрішні резерви для особистісного й професійного зростання.

3. *Інклюзивність* – забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх дітей незалежно від їхніх особливостей та можливостей. Принцип інклюзивності в демократичному освітньому просторі означає створення таких умов, у яких кожна дитина, незалежно від її індивідуальних особливостей, здібностей чи потреб, має рівний доступ до якісної освіти. Серед основних аспектів цього принципу варто зазначити: рівні можливості, коли жодна дитина не може бути виключена чи обмежена в праві на навчання через фізичні, інтелектуальні, мовні, соціальні чи інші відмінності; адаптоване навчання, коли освітній процес організовується так, щоб урахувати різні потреби: використання спеціальних методик, індивідуальних програм розвитку, асистентів учителя тощо; толерантність і взаємоповага, коли в учнів формуються цінності поваги до різноманіття, готовності допомагати та приймати інших; соціалізація, адже інклюзивна освіта сприяє тому, щоб діти з різними можливостями навчалися разом, розвивали комунікацію, емпатію та вміння співпрацювати [4, с. 62].

Інклюзивність у межах Нової української школи розглядається як одна з основних умов забезпечення рівного права кожної дитини на якісну освіту, незалежно від її індивідуальних можливостей, здібностей, соціального походження чи культурних відмінностей. Цей принцип має не лише практичне значення (створення умов для навчання дітей з особливими освітніми потребами), а й ціннісно-світоглядний вимір: визнання різноманіття як цінності, що збагачує освітнє середовище [16, с. 273].

Саме психологічний підхід до розуміння інклюзивності наголошує на створенні психологічно безпечного простору, де кожна дитина відчуває себе прийнятою і цінною, де ведеться робота з упередженнями, бар'єрами у свідомості як дітей, так і дорослих. Згідно із системним підходом принцип інклюзивності розглядаються як цілісна модель шкільного життя, де управління, навчання, виховання, соціалізація і навіть архітектура школи організовані так, щоб бути доступними для всіх [15, с. 55].

4. *Прозорість і відкритість* – один із ключових принципів демократичного освітнього простору Нової української школи. Він передбачає вільний доступ до інформації щодо освітнього процесу, активну взаємодію школи з громадськістю. Його сутність полягає в тому, що всі процеси в освіті повинні бути зрозумілими, доступними та підзвітними суспільству, а учасники освітнього процесу мають право брати участь у прийнятті рішень. Уся діяльність школи, плани, програми, фінансування, рішення педагогічної ради, результати навчання мають бути доступними для учнів, батьків, громади. Управлінські рішення адміністрації ухвалюються публічно, з урахуванням думки педагогів, учнів та батьків. Реалізація цього принципу передбачає педагогічну відкритість, коли вчитель налаштований на конструктивний діалог, застосовує чіткі та зрозумілі критерії оцінювання, що сприяє об'єктивності й запобігає проявам суб'єктивності та дискримінації. Отже, прозорість і відкритість – це не просто технічна вимога, а культура демократичних відносин у школі, яка готує дітей до життя у відкритому громадянському суспільстві [1; 18].

5. *Активна громадянська позиція* – формування в дітей навичок демократичного мислення, відповідальності та поваги до прав інших людей. У концепції НУШ проголошено ключові цінності – людяність, свобода, демократія, справедливість, відповідальність. Реалізувати їх можна лише через виховання громадянина, який не пасивно пристосовується, а активно діє, тому формування активної громадянської позиції учнів є важливим принципом організації демократичного освітнього простору а також очікуваним результатом, де громадянська компетентність одна з ключових. Так активна громадянська позиція може бути і метою виховання, і принципом організації освітнього простору.

На думку Т. Ладиченко принцип активної громадянської позиції в демократичному освітньому просторі НУШ – це орієнтація освітнього процесу на виховання особистості, здатної брати відповідальність за власні дії, захищати права й свободи, діяти в інтересах суспільства та брати участь у демократичному житті школи й громади [7, с. 112].

Отже, суть принципу полягає у створенні демократичного освітнього простору, де учень набуває досвіду активного громадянства, вчиться не лише знати, а й діяти: брати участь у прийнятті рішень, нести відповідальність, впливати на суспільне життя і тим самим готуватися до ролі свідомого громадянина

демократичної держави.

Ключові ідеї:

- суб'єктність дитини, де вона розглядається як активний учасник навчально-виховного процесу, який має право на власну думку, може впливати на рішення, брати участь у шкільному самоврядуванні;
- відповідальність і ініціатива, формування готовності не лише користуватися правами, а й виконувати обов'язки, проявляти ініціативу у вирішенні проблем шкільної та місцевої громади;
- практика демократії, де школа стає «моделлю демократичного суспільства», учні вчать діалогу, співпраці, толерантності, відстоюванню власної позиції без порушення прав інших;
- соціальна активність, виховання готовності брати участь у волонтерських, екологічних, культурних і громадських ініціативах;
- ціннісна основа, опора на свободу, справедливість, рівність, солідарність, повагу до прав людини як базові орієнтири НУШ.

Упровадження демократичних принципів у діяльність школи створює сприятливі умови для навчання та особистісного розвитку здобувачів освіти. Учні відчувають власну значущість, мають мотивацію до навчання, розвивають навички комунікації та співпраці. За таких умов учителі стають фасилітаторами освітнього процесу, допомагаючи дітям самостійно здобувати знання та аналізувати інформацію. Дотримання принципів демократичного освітнього простору НУШ є необхідною передумовою формування безпечної, рівноправної та розвивальної шкільної спільноти, яка готує дитину не тільки до життя у світі знань, а й до активного громадянства в демократичному суспільстві.

Попри нормативне закріплення демократичних принципів у концептуальних документах НУШ, у практиці закладів загальної середньої освіти нерідко спостерігається їх формальна реалізація. Це виявляється в збереженні авторитарних стилів управління, обмеженій участі учнів у прийнятті рішень та недостатньому розвитку механізмів педагогіки партнерства, що зумовлює необхідність наукового осмислення ефективних інструментів демократизації освітнього простору. Отже, аналіз наведених підходів дає підстави стверджувати, що демократичний освітній простір у межах Нової української школи варто розглядати не як сукупність окремих принципів, а як цілісну систему взаємопов'язаних ціннісних, організаційних і діяльнісних компонентів, реалізація яких можлива лише за умови їх комплексного впровадження в практику закладу освіти.

У контексті підготовки майбутнього вчителя до реалізації демократичних основ організації освітнього простору НУШ доцільно розглянути *інструменти реалізації демократичних принципів у НУШ*. Під інструментами розуміємо все те, що допомагає не лише проголошувати демократичні цінності, а й реально втілювати їх у щоденному житті закладу освіти, це практичні механізми, методи, форми та засоби, за допомогою яких у шкільному середовищі втілюються ідеї демократії.

Демократичне врядування в школі: створення учнівського самоврядування, залучення дітей до ухвалення рішень.

У різних дослідженнях «самоврядування» розглядається і як аспект виховного процесу, і як його результат, і як форма, і як засіб, і як організація, і як школа громадянськості.

Учнівське самоврядування – це педагогічна технологія, яка сприяє розвитку громадянських якостей дитини в системі демократичних відносин виховного колективу на принципах самореалізації, самодіяльності, самоорганізації та самодостатності особистості.

О. Кривонос відносить самоврядування до однієї з поширених та ефективних форм вродання школи в демократичні основи. Мета такої форми виховання – включення всіх учнів у планування, організацію та виконання основних завдань загальношкільного об'єднання. Самоврядування є однією з важливих умов залучення учнів до громадянської діяльності. Як особлива форма організації життєдіяльності учнівського колективу, самоврядування сприяє розвитку ініціативності, активності, самостійності, самокритичності, відповідальності та організаторських умінь. Воно формує навички планування, визначення пріоритетних напрямів роботи, ефективного контролю та оцінювання результатів діяльності, раціонального розподілу обов'язків і координації спільних дій. У процесі самоврядування учні мають можливість висловлювати власну позицію та брати участь в ухваленні рішень, що стосуються їхнього шкільного життя. Саме тому учнівське самоврядування в закладі загальної середньої освіти є важливою школою демократії та громадянського становлення молоді [5, с. 64].

Проектне навчання: сприяння розвитку критичного мислення та творчості через роботу над реальними суспільними проблемами.

Метод проектів є одним із найбільш ефективних та перспективних методів навчання, оскільки створює сприятливі умови для творчої самореалізації учнів, підвищує їхню мотивацію та сприяє розвитку інтелектуальних здібностей. Особливо важливим цей метод є в початковій школі, адже сприяє активному засвоєнню знань, формуванню критичного мислення та набуттю життєво необхідних компетентностей.

Залучення дітей до проектів, які спрямовані на вирішення реальних проблем, таких як збереження

довкілля, вивчення культури чи наукове дослідження, дає змогу учням глибше зрозуміти матеріал і побачити практичне застосування своїх знань. Водночас це сприяє формуванню емоційно позитивного ставлення до навчання, адже діти отримують задоволення від досягнення результатів і відчувають свою значущість.

Саме проєктна діяльність учнів початкових класів сприяє їхньому всебічному розвитку, формуванню особистості та соціальних навичок. Завдяки інтегративному характеру, психологічній та педагогічній спрямованості, а також активній участі вчителів і батьків, така діяльність стає ефективним інструментом для підготовки учнів до майбутніх освітніх і життєвих викликів [9].

Інтерактивні методи навчання – це не просто набір технік, а стратегія організації діяльності, що переводить учня з ролі пасивного слухача в активного учасника освітнього процесу. Вони базуються на соціальній взаємодії, співпраці та рефлексії, що створює умови демократичної взаємодії в класі і сприяє розвитку критичного мислення, аргументації власної позиції і навичок командної роботи. За класифікацією О. Пометун, типовими інтерактивними методами є:

- кооперативні форми: робота в парах, малих групах;
- групові обговорення та дебати;
- рольові ігри та ситуативне моделювання;
- мозковий штурм, «мікрофон», «акваріум» тощо [11, с. 35].

Формувальне оцінювання як інструмент реалізації демократичних принципів у НУШ і перехід від каральної системи оцінювання до підтримувальної, що мотивує до розвитку. Формувальне оцінювання в сучасній педагогічній науці розглядається як один із ключових інструментів реалізації демократичних принципів в освітньому процесі, зокрема дитиноцентризму, педагогіки партнерства та інклюзивності. На відміну від традиційного підсумкового оцінювання, яке орієнтоване переважно на фіксацію результатів навчання та має контролююльно-каральний характер, формувальне оцінювання спрямоване на підтримку навчального поступу учня, надання своєчасного зворотного зв'язку та коригування освітнього процесу відповідно до індивідуальних потреб дитини [2, с. 94].

У концепції Нової української школи формувальне оцінювання визначається як оцінювання для навчання, а не лише навчання заради оцінки, що відповідає демократичній ідеї визнання учня активним суб'єктом освітнього процесу. Такий підхід передбачає залучення учнів до самооцінювання та взаємооцінювання, обговорення критеріїв успіху, рефлексії власних досягнень і труднощів, що сприяє формуванню відповідальності за результати навчання та розвитку навичок саморегуляції [14, с. 208].

Науковці наголошують, що формувальне оцінювання має виразний гуманістичний і демократичний потенціал, оскільки змінює характер взаємодії між учителем і учнем: учитель виступає не контролером, а партнером і наставником, який супроводжує навчальний розвиток дитини [12, с. 72]. У такій моделі оцінювання зменшується рівень тривожності учнів, створюється психологічно безпечне освітнє середовище, у якому помилка розглядається не як поразка, а як ресурс для подальшого навчання.

Важливою ознакою формувального оцінювання є його тісний зв'язок з принципом інклюзивності, адже воно дає змогу враховувати різний темп навчання, індивідуальні можливості та освітні потреби учнів. Використання вербального зворотного зв'язку, чек-листів, портфоліо досягнень, рефлексивних щоденників забезпечує більш гнучкий і справедливий підхід до оцінювання навчальних досягнень, що відповідає демократичним цінностям рівності та поваги до особистості [4, с. 170].

Отже, формувальне оцінювання в умовах Нової української школи є не лише педагогічною технологією, а й важливим механізмом демократизації освітнього простору, який сприяє підвищенню мотивації до навчання, розвитку автономності учнів та формуванню культури довіри й партнерської взаємодії в шкільному середовищі.

Щодо *впливу демократичної організації освітнього простору на якість навчання*, то в українському контексті конкретних емпіричних досліджень небагато, та загальні педагогічні засади вказують на позитивний вплив демократичних практик на якість навчання і розвиток учнів: демократичні практики в класі сприяють розвитку соціальних навичок та співпраці, демократичне середовище пов'язане з більш позитивними стосунками між учителем і учнем, що впливає на мотивацію та успішність.

Висновки. У ході дослідження систематизовано принципи демократичного освітнього простору Нової української школи та обґрунтовано їх значення як цілісної педагогічної системи, що поєднує ціннісний, організаційний і діяльнісний компоненти. Нова українська школа вибудовує освітній простір на засадах демократії, що сприяє гармонійному розвитку учнів як відповідальних громадян. Упровадження демократичних принципів в освіті є важливим кроком до формування відкритого, толерантного та інноваційного суспільства в Україні. У результаті проведеного дослідження з'ясовано, що демократичні основи організації освітнього простору є фундаментальним підґрунтям реалізації концепції Нової української школи. Доведено, що принципи дитиноцентризму, педагогіки партнерства, інклюзивності, прозорості й відкритості, а також формування активної громадянської позиції учнів забезпечують створення безпечного, рівноправного та розвивального освітнього середовища. Реалізація зазначених принципів сприяє підвищенню мотивації учнів до навчання, розвитку ключових компетентностей, формуванню відповідального

громадянства та культури демократії.

Перспективи подальших наукових розвідок убачаємо в дослідженні процесу підготовки майбутніх учителів до впровадження демократичних принципів у практику початкової школи.

Список використаної літератури

1. Бекман Е. Демократичне врядування в школах : посібник. Київ : НАДУ, 2009. 100 с. URL: <https://wergelandcentre.org/content/uploads/2020/02/Democratic-Governance-of-schools-ukrainian.pdf> (дата звернення: 25.01.2026).
2. Бібік Н. М. Нова українська школа: поради для вчителя. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.
3. Гаврілова Л., Бескорса О., Ішутіна О. Демократизація освітнього простору: досвід університетів України. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2021. 2(14). С. 5–12. URL: <http://profped.ddpu.edu.ua/article/view/237154> (дата звернення: 24.01.2026).
4. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Інклюзія: покроково для педагогів : навч.-метод. посіб. Київ, 2023. 232 с.
5. Кривонос О. Виховання громадянських якостей школярів у новій українській школі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2019. № 7 (91). С. 61–71.
6. Куц Г. М. Демократичні принципи в освітньому процесі: політико-культурний контекст. *Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2018. 2(37). С. 46–56. URL: <http://fil.nlu.edu.ua/article/view/133427> (дата звернення: 25.01.2026).
7. Ладиченко Т. В. Формування громадянської компетентності школярів у навчально-виховному процесі. Київ : Освіта України, 2011. 248 с.
8. Міжнародний досвід: Living Democracy – демократичне шкільне лідерство. URL: https://www.living-democracy.com/uk/principals/leadership/democratic-school-leadership-as-a-whole-school-approach/key-principles-for-democratic-school-leadership-as-a-whole-school-approach/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 25.01.2026).
9. Нова українська школа : концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 02.02.2026).
10. Павелків Р. Сучасні підходи до визначення сутності поняття «освітній простір». *Інноватика у вихованні*. 2020. 2(11). С. 6–13. URL: <https://ojs.itup.com.ua/index.php/iiu/article/view/263/219> (дата звернення: 26.01.2026).
11. Пометун О. І., Пироженок Л. К Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб. Київ : А.С.К., 2024. 192 с.
12. Пометун О., Ремех Т. Оцінювання учнів з громадянської освіти в контексті компетентнісного підходу. *Український педагогічний журнал*. 2019. № 1. С. 86–97. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2019-1-86-97>.
13. Програма Демократична школа: освіта для демократичної стійкості. URL: <https://www.schools-for-democracy.org/about-program/pro-programu> (дата звернення: 25.01.2026).
14. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи. Київ : А.С.К., 2011. 368 с.
15. Філоненко О. С., Гордієнко Т. В. Урахування індивідуальних особливостей учнів з особливими освітніми потребами в освітньому процесі початкової школи. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. / редкол.: А. В. Сущенко та ін. Запоріжжя : КПУ, 2021. Вип. 77. Т. 2. С. 54–58.
16. Bilousova N., Hordienko T., Demchenko N., Filonenko O., Bobro A. The organisation of educational space in the new Ukrainian school. *Journal of Intellectual Disability – Diagnosis and Treatment*. 2020. Vol. 8. No. 3. P. 270–279.
17. Black P., Wiliam D. Assessment and Classroom Learning. *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice*. 1998. Vol. 5. No. 1. P. 7–74. URL: https://assess.ucr.edu/sites/default/files/2019-02/blackwiliam_1998.pdf (дата звернення: 24.01.2026).

DEMOCRATIC FOUNDATIONS OF ORGANIZATION OF THE EDUCATIONAL SPACE OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

Hordienko Tetyana

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Pedagogy, Primary Education, Psychology and Management
Nizhyn State University named after Mykola Gogol

Filonenko Olena

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Pedagogy, Primary Education, Psychology and Management
Nizhyn State University named after Mykola Gogol

Introduction. Reforming general secondary education in Ukraine within the framework of the New Ukrainian School concept actualizes the problem of organizing the educational space on democratic principles. A modern school should function not only as an institution for transferring knowledge, but also as a democratic environment in which equal opportunities are ensured, children's rights are respected, partnership between all participants in the educational process and the formation of an active civic position of students are formed. At the same time, in the practice of educational institutions, there is a gap between declared democratic values and real mechanisms for their implementation, which necessitates the theoretical understanding of the principles of the democratic educational space of the New Ukrainian School and the definition of effective tools for their implementation.

Purpose. The purpose of the article is to theoretically substantiate the democratic foundations of organizing the educational space of the New Ukrainian School, to define and systematize the key principles of a democratic

educational environment, as well as to analyze the main tools for their implementation in the practice of a modern institution of general secondary education.

Research methods. To achieve the goal, a complex of general scientific and special research methods was used: analysis and synthesis of scientific sources on the problems of democratization of education and organization of the educational space; comparative analysis of pedagogical approaches to the implementation of democratic principles; generalization of theoretical positions on child-centeredness, partnership pedagogy, inclusiveness and democratic governance; systematization of scientific views to form a holistic vision of the democratic educational space of the National Ukrainian School.

Main results of the study. The article reveals the essence of the concept of democratic educational space of the New Ukrainian School and substantiates its importance for the development of the student's personality. The main principles of democratic organization of the educational space are defined and characterized: child-centeredness, partnership pedagogy, inclusiveness, transparency and openness, and the formation of an active civic position. The tools for implementing democratic principles in the school environment are analyzed, in particular, student self-government, project-based learning, interactive teaching methods and formative assessment.

Scientific novelty of the study results. The scientific novelty lies in the systematic generalization of the principles of the democratic educational space of the New Ukrainian School as a holistic pedagogical system and the identification of practical tools for their implementation in the conditions of a modern school.

Conclusions. It is concluded that the introduction of democratic principles into the organization of the educational space of the New Ukrainian School contributes to the creation of a safe, open, and developing environment focused on the harmonious development of the personality and the formation of students' civic competences. A promising direction for further research is the development of models for training future teachers to implement the democratic principles of the educational space and their testing in the practice of primary schools.

Keywords: democratic educational space, New Ukrainian School, child-centeredness, partnership pedagogy, inclusiveness, civic competence, student self-government, democratic values.

References

1. Beckmann, E. (2009). Democratic governance of schools [Demokratychnye vriaduvannia v shkolakh]. Kyiv: NADU. [in Ukrainian]. Retrieved from <https://wergelandcentre.org/content/uploads/2020/02/Democratic-Governance-of-schools-ukrainian.pdf>
2. Bibik, N. M. (2018). Nova ukrainska shkola: poradnyk dlia vchytelia [New Ukrainian school: A teacher's guide]. Kyiv: Litera LTD [in Ukrainian]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2018/12/12/11/20-11-2018rekviz.pdf> ISBN 978-966-178-985-1
3. Demokratyzatsiia osvithnoho prostoru: dosvid universytetiv Ukrainy [Democratization of educational space: Experience of Ukrainian universities]. (2021). *Profesionalizm pedahoha: teoretychni y metodychni aspekty*, 2(14), 5-12 [in Ukrainian]. <http://profped.ddpu.edu.ua/article/view/237154>
4. Kolupaieva, A. A., & Taranchenko, O. M. (2023). *Inkluziia: pokrokovu dlia pedahohiv* [Inclusion: Step by step for educators]. Kyiv [in Ukrainian]. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/739317/1/Kolupaeva.Taranchenko.Inclusia.Pokrokovu.pdf>
5. Kryvonos, O. (2019). Vychovannia hromadianskykh yakosti shkoliariv u novii ukrainskii shkoli [Civic education of students in the New Ukrainian School]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii*, 7(91), 61-71 [in Ukrainian]. DOI: 10.24139/2312-5993/2019.07/061-071
5. Kuts, H. M. (2018). Demokratychni pryntsyipy v osvithnomu protsesi: polityko-kulturnyi kontekst [Democratic principles in the educational process: Political and cultural context]. *Visnyk Natsionalnoho yurydychnoho universytetu imeni Yaroslava Mudroho. Seriia: Filosofiia, filosofiia prava, politolohiia, sotsiolohiia*, 2(37), 46-56 [in Ukrainian]. Retrieved from <http://fil.nlu.edu.ua/article/view/133427>
7. Ladychenko, T. V. (2011). Formuvannia hromadianskoi kompetentnosti shkoliariv u navchalno-vychovnomu protsesi [Formation of civic competence of pupils]. Kyiv: Osvita Ukrainy [in Ukrainian].
8. Living Democracy – democratic school leadership. (n.d.) [in Ukrainian]. Retrieved from <https://www.living-democracy.com/uk/principals/leadership/democratic-school-leadership-as-a-whole-school-approach/key-principles-for-democratic-school-leadership-as-a-whole-school-approach/>
9. Nova ukrainska shkola: kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly [New Ukrainian School: Conceptual principles of secondary school reform]. (2016). Ministry of Education and Science of Ukraine [in Ukrainian]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
10. Pavelkiv, R. (2020). Suchasni pidkhody do vyznachennia sutnosti poniattia «osvithni prostir» [Modern approaches to defining the concept of educational space]. *Innovatyka u vykhovanni*, 2(11), 6-13 [in Ukrainian]. Retrieved from <https://ojs.itup.com.ua/index.php/iuu/article/view/263/219>
11. Pometun, O. I., & Pyrozhenko, L. K. (2024). *Suchasnyi urok. Interaktyvni tekhnologii navchannia* [Modern lesson. Interactive learning technologies]. Kyiv: ASK [in Ukrainian]. Retrieved from https://pedagogika.ucoz.ua/knygy/Suchasnyj_urok.pdf
12. Pometun, O., & Remekh, T. (2019). Otsiniuvannia uchniv z hromadianskoi osvity v konteksti kompetentnisnoho pidkhodu [Assessment of students in civic education in the context of a competency-based approach]. *Ukrainskyi Pedahohichnyi Zhurnal*, (1), 86-97 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2019-1-86-97>
13. Prohrama «Demokratychna shkola: osvita dlia demokratychnoi stiikosti» [Democratic School Program: Education for democratic resilience]. (n.d.) [in Ukrainian]. Retrieved from <https://www.schools-for-democracy.org/about-program/pro-prohramu>
14. Savchenko, O. Ya. (2011). *Dydaktyka pochatkovoi shkoly* [Didactics of primary school]. Kyiv: ASK. [in Ukrainian].
15. Filonenko, O. S., & Hordiienko, T. V. (2021). Urakhuvannia indyvidualnykh osoblyvosti uchniv z osoblyvymy

osvitnimy potrebamy v osvitnomu protsesi pochatkovoї shkoly [Considering individual characteristics of students with special educational needs in primary school]. In A. V. Sushchenko (Ed.), *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkoli* (Vol. 77, Issue 2, pp. 54-58). Zaporizhzhia: KPU [in Ukrainian]. DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.77-2.10>

16. Bilousova, N., Hordiienko, T., Demchenko, N., Filonenko, O., & Bobro, A. (2020). The organisation of educational space in the New Ukrainian School. *Journal of Intellectual Disability – Diagnosis and Treatment*, 8(3), 270-279 [in English]. DOI: <https://doi.org/10.6000/2292-2598.2020.08.03.2>

17. Black, P., & Wiliam, D. (1998). Assessment and classroom learning. *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice*, 5(1), 7-74. [in English]. Retrieved from https://assess.ucr.edu/sites/default/files/2019-02/blackwiliam_1998.pdf

Авторське право ©2026 автори, всі права захищено. Автори погоджуються, що ця стаття залишається у відкритому доступі на умовах Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Отримано редакцією 6.02.2026 р.
Прийнято редакцією 6.03.2026 р.
Опубліковано 6.04.2026 р.

УДК 378.147:613.9:373.2

DOI: 10.31376/2410-0897-2026-1-60-88-96

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Мардарова Ірина Костянтинівна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної педагогіки

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

e-mail: mardarova.ik@pdpu.edu.ua

ORCID ID: 0000-0001-8899-2830

Гуданич Наталія Миколаївна

доктор філософії, старший викладач кафедри дошкільної педагогіки

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

e-mail: hudanych.NM@pdpu.edu.ua

ORCID ID: 0000-0003-2421-8955

У статті досліджено проблеми підготовки майбутніх вихователів до формування здоров'язбережувальної компетентності дітей дошкільного віку. Обґрунтовано сутність і структуру підготовленості майбутніх вихователів до формування здоров'язбережувальної компетентності дітей дошкільного віку. Проведено кількісний аналіз результатів, а також здійснено якісну інтерпретацію отриманих даних щодо проблем підготовки майбутніх вихователів до формування здоров'язбережувальної компетентності дітей дошкільного віку, що дає змогу виділити ключові напрями вдосконалення освітнього процесу. Результати дослідження підтверджують необхідність інтеграції сучасних здоров'язбережувальних технологій в освітні програми, посилення практико-орієнтованого компонента підготовки та формування цілісного уявлення про здоров'я дитини в майбутніх вихователів.

Ключові слова: підготовка майбутніх вихователів, здоров'язбережувальна компетентність, діти дошкільного віку, педагогічна освіта, здоров'язбережувальні технології, професійна підготовка.

Постановка проблеми. У сучасних соціокультурних та освітніх реаліях, коли питання збереження і зміцнення здоров'я нації набуває статусу стратегічного пріоритету державної політики, проблема формування культури здоров'я особистості з раннього дитинства постає як надзвичайно актуальна. Дошкільний вік визначається науковцями як сенситивний період, упродовж якого відбувається інтенсивне становлення базових фізіологічних і психічних функцій, формуються перші соціальні установки та моделі поведінки, що зумовлює необхідність цілеспрямованого виховання основ здорового способу життя саме на цьому етапі розвитку. Саме в цей період закладаються фундаментальні уявлення про значущість здоров'я, виробляються первинні гігієнічні навички та формуються ціннісні орієнтації, які згодом визначатимуть життєві стратегії дитини [4, с. 586–597].

Відповідно до положень концепції сталого розвитку, Закону України «Про освіту» та Базового компоненту дошкільної освіти, завдання із забезпечення гармонійного фізичного, психічного та соціального розвитку дитини, а також створення умов для збереження і зміцнення її здоров'я визнаються одним з ключових орієнтирів державної освітньої політики, що зумовлює підвищені вимоги до змісту та якості підготовки педагогічних кадрів, адже саме вихователь виступає провідним суб'єктом реалізації здоров'язбережувальної стратегії в освітньому середовищі закладу дошкільної освіти [5, с. 121–133]. Роль вихователя в цьому процесі є багатогранною: він постає не лише як організатор освітнього процесу, а і як наставник, фасилітатор, консультант для батьків та, що особливо важливо, як особистісний приклад для дітей. Демонстрація педагогом власної культури здоров'я, дотримання ним норм здорового способу життя та створення сприятливого психоемоційного клімату в групі значною мірою визначають ефективність виховання здоров'язбережувальної